

## AN SÉIMHIÚ

**4.1** Is é is ciall le séimhiú sa teanga scríofa *h* a chur isteach i bhfocal nó i mír de chomhfocal ar lorg túschonsan an fhocail nó na míre. "An túschonsan a shéimhiú" nó "an focal (an mhír) a shéimhiú" a deirtear.

Tá *h* ar an dara litir i bhfocail áirithe i gcónaí: *bheith, bhur, cheana* (dobhriathar), *choíche, chomh, chugam, chugat, etc., chuig, chun, gheobhaidh, etc., thall, tharam, theas, thiar, thoir, thuaidh*. Deirtear go bhfuil **buanséimhiú** orthu sin.

Maidir le fuaimniú na gconsan séimhiúthe féach **L28-29**.

**Ní dhéantar séimhiú ar *h, j, l, n, q, r, v, w, x, y, z*, ná ar *s* roimh *c, f, m, p, t, v*.**

**4.2** Ní shéimhítear go hiondúil

- forainm (ach amháin *sin* sa dobhriathar ó *shin*): *ar mé (tú, sinn, sibh) a mholadh; tabhair é do cibé a thiocfadh; ag déanamh ionadh mór de cé a rinne é*
- na haidiachtaí *mo, do, gach*: *ar m'anam; faoi gach cloch;*
- forainm réamhfhoclach: *tabhair dom; dá mba duit*
- dobhriathar ar lorg ainmfhocail nó aidiachta: *bean sách ard; chosain sé trí phunt glan; san áit chéanna díreach*
- aidiacht fhaisnéiseach (ach amháin de réir **4.24**): *chonaic sé a bhean marbh roimhe*
- cónasc: *thar mar ba ghnách*
- ainmneacha na litreacha: *ar bé; faoi cé; fuaim an gé; dath an pé; sa cú*
- teidil leabhar, etc.: **roimh Foclóir Póca**.

SÉIMHIÚ ar AINMFHOCAL nó AINM BRIATHARTHA

**4.3** Séimhítear túschonsan ainmfhocail i ndiaidh an ailt uatha mura *d, s, t* an túschonsan

- san ainmneach baininsneach: *tá an bhean thall; gan an bhó*
- sa ghinideach firinsneach: *mac an fhir; trasna an chuain*
- sa tabharthach mura n-uráítear (**5.3**): *den chat; don chois; sa fhreagra; san fhómhar; thar an chnoc*.

**4.4** Séimhítear túschonsan ainmfhocail i ndiaidh na míre gairmí: *a bhean; a fheara*.

**4.5** Séimhítear túschonsan ainmfhocail i ndiaidh aidiachta

- *mo, do, a* (firinsneach uatha), *uile*: *mo mhac; do bhróg; a fhéasóg; gach uile fhocal*.

□ *aon*, *chéad* mura *d*, *s*, *t* an túschonsan: *aon bhó amháin*; *níl aon chiall aige*; *an chéad bhliain*; *tosach na chéad bhliana*; *na chéad bhlianta*;

□ *dhá* [mura dtagann *dhá* ar lorg ceann de na haidiachtaí sealbhacha seo: *a* (baininscneach uatha), *a* (iolra), *ár*, *bhur*]: *tá dhá theach aige*; *d'oscail Seán a dhá shúil*

*Áirítear mar a chéile* ina ainmfhocal sa fhrása *dhá mhar a chéile*.

□ *trí*, *ceithre*, *cúig*, *sé*, más é an t-uatha a leanann iad: *trí bhád*; *féar ceithre bhó*; *ar chúig phunt*; *le sé mhí*.

## Séimhiú i nDiaidh na Réamhfhocal

**4.6** Séimhítear an túschonsan nuair atá an t-ainmfhocal nó an t-ainm briathartha faoi réir ag na réamhfhocail seo: **a**, **de**, **do**, **faoi**, **ionsar**, **mar**, **ó**, **roimh**, **trí**, **um**: *é a dhíol*; *de Shorcha*; *do ghasúir*; *faoi bhord*; *ionsar Phól*; *mar dhuine*; *ó bhéal*; *roimh mhaidín*; *trí Bhéarla*; *um Shamhain*; *trí shioc agus shneachta*; *roimh Dhia ná Mhuire*; *ó shagart nó dhochtúir*.

Ní shéimhítear sna frásaí *faoi deara*; *faoi seach*. Ní shéimhítear focail dar tús consan bruasach ar lorg *um*; *um maidín*; *um Bealtaine*.

**4.7** Séimhítear an túschonsan de ghnáth nuair atá an t-ainmfhocal nó an t-ainm briathartha faoi réir ag an réamhfhocal **ar**: *ar bhád*; *ar bhealach*; *ar bhord* (= ar thábla); *ar chaoi*; *ar chor ar bith*; *ar chuntar*; *ar dheis*; *ar dhóigh* (= ar shlí); *ar dhul amach*; *ar fhaitíos*; *ar fheabhas*; *ar mhodh*; *ar shiúl* (= imithe); *ar theacht abhaile dom*.

**4.8** Ní shéimhítear

□ i bhfrásaí den sórt seo a leanas nuair a chuireann siad staid in iúl: *ar bith*; *ar bogadh*; *ar buile*; *ar cois* (= ar siúl); *ar crochadh*; *ar díol*; *ar dóigh* (= ar fheabhas); *ar doimhne*; *ar fad*; *ar fáil*; *ar fán*; *ar fiuchadh*; *ar forbhas* (= corrach); *ar fónamh*; *ar fuaidreamh*; *ar gor*; *ar maos*; *ar meisce*; *ar seachrán*; *ar siúl* (= á dhéanamh; tosaithe); *ar tarraingt*; *ar tiús*; *ar triomú*

□ sna habairtí seo mura bhfuil an t-ainmfhocal á cháiliú (suíomh ginearálta a bhíonn i gceist de ghnáth): *ar barr*; *ar cairde* (= gan airgead síos); *ar colbha*; *ar corr*; *ar deireadh*; *ar muir*; *ar tír*; *ar tosach*. Ach *ar bharr an tí*; *ar chairde fada*; *ar cholbha na leapa*; *ar chorr an bhoird*; *ar dheireadh an bháid*; *ar Mhuir Meann*; *ar thír na hÉireann*; *ar thosach an tslua*.

□ sna frásaí seo d'ainneoin an t-ainmfhocal a bheith cáilithe: *ar ball* [beag]; *ar béal maidine*; *ar bord* [loinge]

Ní shéimhítear an dara mír de na réamhfhocail chomhshuite seo: *ar feadh*; *ar fud*; *ar son*; *ar tí*.

**4.9** Séimhítear an túschonsan nuair atá an t-ainmfhocal nó an t-ainm briathartha faoi réir ag an réamhfhocal **gan**: *gan mhaith*; *gan mheabhair*; *fear gan phósadh*; *cailín gan mhúineadh*; *fan gan chorraí*; *fágtha gan chompánaigh*.

Ach ní shéimhítear

□ má tá an t-ainmfhocal á cháiliú: *gan cúis ar bith aige leis*

□ má tá *gan* i bhfrása ainmfhoclach: *b'fhearr duit gan corraí*; *abair leis gan pósadh*; *mol dó gan pingin a chaitheamh*

□ más *d*, *f*, *s*, *t* is túslioir don ainmfhocal: *gan dabht* (*freagra*, *sagart*, *teip*); *gan fios*, *fáth ná siocair*; ach *d'éalaigh sé gan fhios* [*dom*].

□ más ainm dílis cinnte atá ann: *tháinig tú gan Micheál*.

**4.10** Séimhítear an túschonsan nuair atá an t-ainmfhocal nó an t-ainm briathartha faoi réir ag an réamhfhocal **idir** i bhfrásaí áirithe mar *idir mhná*; *idir dhaoine* (*iolra*), nó *idir bheag agus mhór*; *idir ghol agus gháire*; *idir chorp agus anam*; *idir fhuil agus chlábar ní aithneoinn é* (i dteannta a chéile), ach nach séimhítear *d*, *t* ar lorg agus: *idir shúgradh agus dáiríre*; *idir chléir agus tuath*.

Ach ní shéimhítear i ndiaidh *idir* i gcásanna eile ina léirítear

□ spás: *idir breith is baisteadh*; *idir meán oíche agus maidin*; *idir dáil is pósadh*; *idir Corcaigh agus Gaillimh*

□ difríocht: *is mór idir pingin agus punt*

□ i gcoinne a chéile: *coimhlínt idir Seán agus Maitiú*.

**4.11** Séimhítear an túschonsan nuair atá an t-ainmfhocal nó an t-ainm briathartha faoi réir ag an réamhfhocal **thar**: *ní fiú thar phingin é*; *níor fhan sé thar bhliain ann*; *ní aithneodh sé cat thar chóiste*; *thar dhuine* [*eile*]; *ní raibh thar chúigear acu ann*; *thar Chorcaigh*; *thar mholadh beirte*; *thar dhroichead na habhann*; *thar chlaí an bhóthair*; *thar bharr an chnoic*; *thar Shliabh an Iolair*.

Ach ní shéimhítear i ndiaidh *thar* i bhfrásaí áirithe ina bhfuil ainmfhocail **éiginnte** gan cháiliú agus a bhfuil brí ghinearálta leo: *thar barr* (*amach*); *thar bóchna*; *thar bráid*; *thar cionn*; *thar cnoc* (*soir*); *thar droichead*; *thar fóir*; *thar muir*; *thar sáile*; *thar sliabh*; *thar tír* (*amach*); *thar toinn*.

Ní shéimhítear an dara cuid den réamhfhocal comhsuite *thar ceann*: *chuaigh an bhanaltra thar ceann an dochtúra*; ach *chuaigh an píléar thar cheann an dochtúra*.

**4.12** Ní shéimhítear ar lorg na réamhfhocal *ach*, *ag*, *amhail*, *as*, *chuig*, *chun*, *dar*, *go*, *go dtí*, *i*, *le*, *murach*, *ná*, *os*, *seachas*: *níor bádh aon duine ach Tomás*; *ag Seán*; *amhail bean*; *as*

*baile; chuig Tadhg; chun Pádraig; dar féasóg m'athar, go Sasana; go dtí geata; i méadaíocht; le teacht; murach Síle; níos mó ná punt; os cionn; seachas duine ar bith eile.*

**4.13** Ní séimhítear ainmfhocal éiginnte ar lorg *dála, fearacht, timpeall, trasna* ná ar lorg na réamhfhocal comhshuite ach i gcorrfhrása seanbhunaithe: *fearacht daoine breoite; trasna sléibhte; tar éis báistí; le haghaidh páistí; ach tar éis bháis.*

### Séimhiú agus Ainmfhocal Éiginnte sa Ghinideach

**4.14** Séimhítear tuiséal ginideach ainmfhocail éiginnte nó ainm briathartha atá faoi réir ag ainmfhocal eile nuair is ainmfhocal iolra dar críoch consan caol an chéad ainmfhocal: *buidéil bhainne; éisc mhara; faochain chapaill*, nó nuair a chaolaítear san uatha consan deiridh an chéad ainmfhocail trí infhillleadh: *toirtín aráin choirce; sárú gealltanais phósta.*

I bpiirt den Ghlaeltacht séimhítear ainmfhocal atá faoi réir ag ainmfhocal eile, i bhfrása seanbhunaithe, d'ainneoin nach gcaolaítear an chéad ainmfhocal san infhillleadh: *ghloine, (brúin, deochanna) uisce bheatha* (ar nós *mac Giolla Bhríde*). Ach ní athraíonn seo substaint na rialach.

**4.15** Séimhítear tuiséal ginideach ainmfhocail éiginnte nó ainm briathartha atá faoi réir ag ainmfhocal eile nuair is ainmfhocal baininscneach uatha (nach ginideach) an chéad ainmfhocal

□ ar lorg focal a léiríonn cainníocht: *clach phrátaí; glac thairnín; trí spleaideoch chéille*

□ nuair atá an ginideach ina ainm briathartha: *clach cheangail; léim sheachanta; bean chaointe*

□ nuair atá an ginideach ina ghinideach comhaisnéise i gcás ainmfhí nó ruda: *púróg chloiche; stail chapaill; cráin mhuice; ach óinseach mná, baintreach fir*

□ nuair atá an ginideach ina ainmfhocal ábhair: *súil ghloine; tine mhóna; coinneal chéarach*

□ i ndiaidh *beirt, dí: beirt bhuachaillí; dí: bhan.*

**4.16** Ainneoin a bhfuil ráite in **4.14**, ní gnách séimhiú ar ghinideach ainmfhocail éiginnte nó ainm bhriathartha atá faoi réir ag ainmfhocal eile sna cásanna seo:

□ ar *d, s, t* ar lorg *d, l, n, s, t*, ach i gcorrchás: *bean siúil; cos deiridh; slat tiomána; tonn tuile; min seagail; beirt sagart* ach *maidin shamhraidh (sheaca)*; ná ar *f* tosaigh, mar gur féidir le séimhiú cuma éiginnte nó ait a chur ar an mbunfhocal sa chaint: *deoir fola [fhola nó ola]*, ach *an ghlóir fhlaithiúnais*

□ ar lorg ainm theibí nuair nach ginideach ainm bhriathartha nó ginideach comhaisnéise a bheadh i gceist: *aois gadhair*; *airde fir*; *intleacht mná*; *acmhainn grinn*; ach *cúis gháire* (*ghearáin*, *mhagaidh*), *cabaireacht chainte*

□ ar lorg ainmfhocal a chiallaíonn cuid, easpa, iomarca: *ailp feola*; *roinnt bagúin*; *easpa taithí*; *breis bainne*; *an iomarca moille*; *mo chuid cainte*

□ ar lorg focal a chiallaíonn ball de dhuine nó d'ainmhí nó d'éan nó páirt de rud: *lámh duine*; *adharc bó*; *crúb coiligh*; *gualainn cnoic*.

Tá focail mar sin ann a ngabhann séimhiú leo mar nach ndearctar orthu mar bhaill bheatha níos mó ach mar ábhair itheacháin: *saill mhuice*; *ceathrú chaoireola*; *leis chírce*; *fleasc bhradáin*, nó go meafarach: *baineadh fuil mhairt as* (anrud fola).

□ ar lorg ainm bhriathartha a bhfuil réamhfhocal roimhe: *ag tógáil potaí*; *a iarraidh comhairle*; *ar chosaint cathracha*; ach amháin i leaganacha seanbhunaithe mar *ag fáil bháis* (*bhisigh*)

Tá eisceachtaí eile ón riail seo le fáil sa teanga thall agus abhus, go háirithe le frásaí atá an-choitianta: *ag cur choirce*, *ag baint mhóna*, etc., ach arís ní athraíonn siad substaint na rialach.

□ ar lorg ainmfhocail éiginnte atá ar aon fhoirm le hainm briathartha: *cosaint cúise*; *fulaingt péine*; *tiomáint gluaisteadín*

□ ar lorg cnuasainm más san iolra atá an ginideach: *saithe beach*; *scaoth cuileog*; *buíon fear*; ach *dís fhear*; *clann mhac*; *buíon cheoil* (*chosanta*)

□ más gníomhaí an ginideach: *seitreach capaill*; *géimneach bó*; *coiscéim coiligh*

□ más ginideach pearsanta comhaisnéise an ginideach: *óinseach mná baintreach fir*; *a Thiarna Breithimh*

□ má chuireann ginideach pearsanta in iúl cé leis nó cé lena aghaidh duine nó rud: *clann feirmeora*; *bróg mná*; *culaith fir*

□ má tá an ginideach cáilithe: *oíche gaoithe móire*; *scian coise adhairce*; *bean baile mhóir*.

## Séimhiú agus Ainmfhocal Cinnte sa Ghinideach

**4.17** Séimhítear ainmfhocal cinnte a bhfuil feidhm ghinideach aige agus nach gníomhaí ná cuspóir é d'ainm briathartha atá ar a lorg

□ *foireann Dhoire*; *muintir Sheáin*; *Coláiste Cholmáin*; *Cuan Bhaile Átha Cliath*; *oibríthe Bhéal Feirste*

□ *mac fhear an tí*; *obair bhean an tábhairne*; *díon shiopa an bhúistéara*; *Oíche Fhéile Eoin*; *asal Sheáin nó Mháire*

□ ar aghaidh dhoras an tséipéil; os comhair Sheáin; in aice Chill Airne; faoi choinne pháistí na Gaeltachta; fearacht mhuintir na hAlban; dála Chonradh na Gaeilge; timpeall chósta na hEorpa; trasna Bhá an Daingin

□ ag cáineadh mhuintir Shligigh; ag moladh chlann an fhir oibre; ag meabhrú theideal gach leabhair; tiománaí bhus a seacht; de réir chaibidil a trí; ach in éadan muintir na hÉireann a bheith sa chogadh; le linn cú m'athar a dhíol; ar tí Ciarán a phósadh; tar éis Gaillimh a fhágáil.

#### 4.18 Ní shéimhítear

□ Dé (gach brí), Déardaoín, San, purgadóra, parthais, ná roinnt ainmneacha dar tús na réimíreanna *Mo, Do, Mao(i)l*: lámh Dé; oíche Dé Luain; oíche Déardaoín; teacht San Nioclás; anamacha purgadóra (parthais); Scoil Mobhí; Cill Mocheallóg; bachall Docharóg; Coláiste Maolmhaodhóg

□ ar lorg Féile (ginideach), Naomh, San, Dé (= lá), chun: Lá Fhéile Pádraig; Oíche na Féile Bríde; litreacha Naomh Pól; dúnmharú San Tomás; oíche Dé Máirt; chun bean an tí; chun Pádraig

□ ainmneacha dílse áirithe a leanann seanrialacha stairiúla: *Lia (Fianna) Fáil*; *Tobar Bríde*; *Cúige Mumhan*

#### 4.19 Is de réir rialacha 4.14-15 a shéimhítear

□ ainmneacha laethanta, míonna agus teangacha: *Oíche Shamhna*; maidín *Mháirt*; amhráin *Ghearmáinise*; ach *Lá Samhna*; tráthnóna *Sathairn*; leabhar *Béarla*.

□ ainm briathartha ginideach a bhfuil cuspóir cinnte nó éiginnte faoi réir aige: *bean chasta an tuirne*; *bean chardála olla*; *seachtain bhailithe na rátaí*; *fir bhuailte an arbhair*; *fir mhúchta tinte*; ach *lucht múchta tinte*; *lá buailte an arbhair*

□ an chéad ghinideach de phéire ginideach atá araon faoi réir ag focal a thagann roimh an bpéire: *bean choimhdeachta na banríona*; *misneach phobal Latharna*; *triomú mhóin Eoin*; *costas bhainne an naíonáin*. Ach *teach pobail Latharna*; *cliabh móna Eoin*; *buidéal bainne an naíonáin*. Sna trí shampla dheireanacha tá an tríú focal faoi réir ag an gcéad cheann agus ní ag an dara ceann.

#### 4.20 Séimhítear ainmfhocal atá ar lorg foirm stairiúil den chopail: *ba dhuine mór é*; *ní leis ab fhaillí é*; *ar shagart é?* *nár chapall maith é?* *cheap sé gur ghadaí é*; *níor thaibhse é*; *níorbh fheirmeoir é*; *murar bhád é*; *fear dar shloinne Ó Néill*.

Maidir le séimhiú ar shloinní agus uimhreacha ainmfhoclaíoch féach 4.25-35.

### SÉIMHIÚ AR AN AIDIACHT

#### 4.21 Séimhítear aidiacht aitreabúideach ar lorg a hainmfhocail go hiondúil

□ más focal baininsneach uatha nach ginideach a hainmfhocal: *tá (feicim) an bhean dhubh chéanna ag filleadh; don spideog bheag bhídeach; a Mháire Bhán; costas an fiche (tríocha, etc.) bó bhán; meáchan an dara (tríú, etc.) caora bheag; trí fichid feirm mhór; ag déanamh obair mhaith*

□ más firinsneach uatha sa ghinideach nó sa ghairmeach a hainmfhocal: *bás Sheáin Mhóir; bréagán an gharsúin bhig; muintir an tí ósta mhóir; a fhir bhig; a dhuine chroí (chléibh)*

□ más iolra dar críoch consan caol a hainmfhocal: *tá (feicim) na fir mhóra chéanna ag obair; leis na heitleáin dhearga; do na lachain fhiáine; ag canadh amhráin Ghearmáinise*

□ más *beirt* an t-ainmfhocal atá á cháiliú aici: *beirt bheaga*

□ má tá *beirt* á cháiliú ag ainmfhocal chomh maith le haidiacht: *an bheirt fhear (bhan) bheaga; neart bheirt fhear (bhan) mhóra*

□ má tá a hainmfhocal san uatha agus é á cháiliú ag bunuimhir ó *dhá* go *naoi*... *déag*: *dhá (trí, ... deich) naomhóg dhubha; luach an dá shiopa mhóra; luach na dtrí (gceithre ... naoi) long déag mhóra*

□ ar lorg *idir* i gcás comhairimh: *páistí idir bheag agus mhór.*

#### 4.22 I gceantair áirithe den Ghaeltacht ina séimhítear an gnáth-ainmfhocal sa tabharthach uatha ar lorg réamhfhocail agus an ailt séimhítear an aidiacht a leanann é mar an gcéanna: *ar an bhaile mhór; sa ghleann fhada; faoi ualach throm.*

Ach i gceantair arb é urú ar an ainmfhocal is iondúil iontu ní shéimhítear an aidiacht fhirinsneach fiú amháin sna cásanna ina séimhítear an t-ainmfhocal: *ar an mbaile mór; don (den, sa) bhád bán; faoi ualach trom.* Féach freisin 5.3.

#### 4.23 Ní shéimhítear de ghnáth

□ na haidiachtaí *seo, sin*: *an bhean seo, na fir sin*

□ *déag* ach de réir 4.35

□ aidiachtaí a thagann ar lorg dobhriathra áirithe nó ar lorg aidiachtaí áirithe a úsáidtear mar dhobhriathra: *maidin sách fuar; bróg cuibheasach trom; bliain réasúnta tirim*

Ach séimhítear iad áit a séimheofaí aidiacht fhaisnéiseach: *b'fhearr a rinne Seosamh é; ba dhá mheasa mar a rinne Peadar é.*

□ aidiacht sa ghairmeach firinsneach más ainm ceana nó brí mheafarach atá i gceist: *a ghrá geal; a mhuirnín bán; a athair beag; órá a leanbh beag deas; a chailín beag; a dheartháir dílis; ach a dhuine chroí (chléibh)*

□ an aidiacht i logainmneacha áirithe ina maireann seanleaganacha síoctha: *Inis Meáin; Leitir Móir; Leitir Ceanainn; Béal an Átha Buí; Baile an Tí Móir; muintir an tSratha Báin; Muir Meann*

□ aidiachtaí a bhfuil an t-ainmfhocal iolra *caoirigh* á cháiliú acu: *na caoirigh beaga bána*.

*Sna frásaí gach uile bhean beo, an mhí seo caite, tá beo, caite gan séimhiú mar ní áitreabúideach iad ach faisnéiseach.*

#### 4.24 Séimhítear aidiacht fhaisnéiseach

□ ar lorg foirm stáinúil den chopail: *ba (níor, gur, nár) bhreá é; ba é ab fhearr; ba cháidhe cheansaithe í ná é; ar (nár) cheart é? nárbh fhearúil an fear é? murarbh fhíor é*

□ ar lorg na ndobhriathra *ní b', ní ba: ní b'fholláine; ní ba fhreagraí*

□ ar lorg *dhá, trí, ... sé: ba dhá mheasa ansin é.*

### SÉIMHIÚ AR SHLOINTE & AR UIMHREACHA

4.25 Áirítear an chuid de shloinne a leanann *Ó, Uí, Ní, Mac, Mhic*, etc., mar ainm dílis sa ghinideach. Is iondúil go gcuirtear rialacha 4.3-24 i bhfeidhm ar na sloinne, idir ainmfhoclach agus aidiachtach.

4.26 Sloinne ainmfhoclacha: *Máire Ní Bhroin; Úna Nig Fhloinn; Bean Uí Chathasaigh; teach Chaoimhín Uí Ghliasáin; bád Liam Mhig Fhinn; an Sagart Mac Pháidín; scéalaíocht Chéitinn; caint an Fheirtéaraigh; iníon an Bhreatnaigh; fear de Sheoigheach; bráthair de Dhochartach; óráid Sheáin Mhic Giolla Phádraig.*

Ach ní shéimhítear go hiondúil

□ ar lorg *Ó: Tomás Ó Cathail*

□ ar lorg *Mac* i gcás bhunús na sloinne: *Pól Mac Mathúna*

□ c nó g ar lorg *Mhic* nó *Nic*: *Bríd Nic Cárthaigh; bád Sheáin Mhic Grianna*

□ sloinne iasachta (idir shean agus nua) ar lorg ainm phearsanta: *leabhair*

*Thomáis Bairéid; saothar Thomáis Page*

□ sloinne ina bhfuil *de*: *a Sheáin de Búrca*.

4.27 Sloinne aidiachtacha: *Máire Chaomhánach; seoladh Mháire Chaomhánach; a Nóra Bhreatnach; airgead Phádraig Dhéisigh; a Sheámais Bhiataigh.*



**4.28** Séimhítear idir uimhreacha ainmfhoclacha agus uimhreacha aidiachtacha go hiondúil mar a shéimheofaí ainmfhocal coitianta de réir rialacha **4.3-14** agus **4.20**: *an bheirt amadán; ainmneacha an chúigir; don cheathrar (chúigear) fear; mo mhíle punt; do sheisear mac; a thrí ghuí; a sheachtú cluiche; ár gcéad bheirt; an chéad chéad; an chéad mhíle punt; na chéad cheithre ghloine; bainne an chéad fhiche bó; aon chúig acra; aon chúigiú; trí chéad; cúig dheichniúr; ceithre dhara rang; sé dheich; thar thríúr (thríocha) fear; roimh thrí lá; mar dhara máta; ar thríú rang an mháistir eile; dhá phunt ar fhichid; ar fhiche slí; trí cinn fhichead; ba sheacht measa mar sin é.*

**4.29** Ní shéimhítear

□ *fiche, fichiú, fichithe*, i gcodáin: *a dó ar fiche a trí; trí fichiú den talamh; a seacht déag de fichithe*

□ uimhir aidiachtach (ach amháin *chéad*) ar lorg an ailt san ainmneach agus sa ghinideach: *an dara bean; rothar an ceathrú gasúr (bean); ach don (den, sa) chúigiú rang*

□ i gcásanna áirithe ar lorg an ailt (**4.31**).

**4.30** Tabhair faoi deara nach gcuirtear rialacha **4.14-20** i bhfeidhm ar uimhreacha go hiondúil: *feirm trí bhó; saibhreas seisear mac na baintrí; ag ainmniú tríocha oileán an locha; ag aithris trí thréith na Féinne; in éadan seachtú haithne Dé.*

Ach séimhítear *beirt* idir dhá ainmfhocal i bhfrásaí mar *clann bheirt deartháireacha; breithiúnas bheirt mholtóirí* cibé acu baininsneach nó firinsneach an chéad ainmfhocal.

**4.31** Séimhítear na huimhreacha ainmfhoclacha ar lorg an ailt *an*, má tá feidhm ghinideach acu mura *d, f, s, t* an túschonsan: *báid an chúigear (chaoga, mhíle, mhilliún) fear; tús an mhíle is cúig chéadú bliain; ach costas an fiche cathaoir, ar feadh an seachtó bliain.*

**4.32** Séimhítear *dó* ar lorg nó: *ceann nó dhó.*

**4.33** Séimhítear *dhá* mura bhfuil *an, aon, don, den, faoin, ón, sa, chéad* roimhe: *le dhá bhuille; in dhá áit; ár dhá gcú; céad is dhá lá; ach an (aon, don, sa, an chéad) dá chapall.*

**4.34** Séimhítear an orduimhir *c(h)éad* de ghnáth: *an chéad fhear; clann an chéad mhic; an chéad bhean; clann na chéad mhná; na chéad uain; teacht na chéad uan; ar feadh na chéad bhlianta den Réabhlóid; don chéad fhear.*

Ach féach **12.11**.

**4.35** Séimhítear *déag* ar lorg *guta*

□ sa fhrása *dó dhéag*: *a dó dhéag; leabhar a dó dhéag; aon déag nó dó dhéag de bheithigh*

□ más cuid de bhunimhir atá ag cáiliú ainmfhocal uatha é: *aon lá dhéag; seacht mí dhéag; sé theach tábhairne dhéag.*

*Ach dhá bhróig déag; trí bliana déag; trí oíche Shathairn déag; an t-aonú (dóú, ... naoú) cú déag.*

## SÉIMHIÚ AR AN mBRIATHAR

**4.36** Is iondúil go séimhítear foirmeacha neamhspleácha an bhriathair sa táscach caite agus gnáthchaite, agus sa choinníollach: *mholamar, mholta; mholtaí; mholfaidís; mholfaí.*

**4.37** Ní shéimhítear go hiondúil

□ an briathar *abair*: *dúramar, deirinn; deirtí; déarfaidís; déarfaí.* Ach féach

## 20.15.

□ táscach caite an bhriathair *faigh*: *fuair; , fuaireamar*

□ an saorbhriathar caite ach amháin i gcás na mbriathra *bí, feic, clois, cluin, téigh, tar*: *moladh é; deineadh; dúradh; tugadh iad; fuarthas; ach bhíothas; chonacthas; chualathas; chuathas; thángthas.*

## SÉIMHIÚ I LÁR COMHFHOCAIL

**4.38** Is iondúil go séimhítear túschonsan an dara (tríú, etc.) mír de chomhfhocal mura dtagann péire de na litreacha *d, l, n, s, t* le chéile ag an nascphointe: *ainmfhocal; breischéim; drochdhuine; inchurtha; an-mhaith; dea-bholadh; fíor-chorrdhuine*

Ach *ardsagart; catsúil; ardtiarna; ilsiolla; inseolta; lánsásta; leasdeartháir, seansaighdiúir; státseirbhíseach; fad-dúiseacht; glas-snaidhm.*

**4.39** Ní shéimhítear i gcás roinnt comhfhocal seanbhunaithe mar *coiscéim; éadóchas; éadomhain; eascara; fardoras; foirceann.*

**4.40** Déantar athruithe eile in ionad an tséimhithe i gcásanna eile: *éagóir (éa+cóir); éigeart (éi+ceart); éadrócaire (éa+trócaire); éidreoir (éi+treoir); domasc (dom+nasc); iarbhír (iar+fíor); iargúil (iar+cúil); atuirse (ath+tuirse); leataobh (leath+taobh).*